

STABILNOST NACIONALNOGA PONOSA: USPOREDBA GODINE 1998. I 2002.

Ivana FERİĆ, Josip BURUŠIĆ
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 32.019.5(497.5)"199/200":323.1

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 24. 9. 2003.

Nastojeći provjeriti do kakvih promjena s vremenom dolazi u stupnju iskazanoga nacionalnog ponosa i opće vezanosti za Hrvatsku, 2002. godine provedeno je ispitivanje nacionalnoga ponosa upotrebom istoga mjernog instrumenta kao i u istraživanju provedenom 1998. godine. U sklopu obaju istraživanja ispitano je, između ostalog, i vrednovanje opće situacije u Hrvatskoj, opažaj glavnih problema i postignuća te zadovoljstvo ostvarenjem glavnih ciljeva zemlje. Dobiveni rezultati upućuju na to da je uz iskazano negativnije raspoloženje javnosti, te porast društvenoga pesimizma, došlo i do slabljenja osjećaja nacionalnoga ponosa. No većina građana i dalje izražava snažno pozitivne nacionalne osjećaje, a glavni konstitutivni elementi našega nacionalnog ponosa i dalje su uspjesi Hrvatske u sportu i naša nacionalna povijest, a potom oružane snage i umjetnička postignuća. Ekonomsko-politička dimenzija nacionalnoga ponosa – sukladno rezultatima iz 1998. godine – nije u Hrvatskoj jače izražena i očito odražava i dalje aktualne gospodarske, socijalne i političke probleme. Dodatna provjera utjecaja sociodemografskih varijabli na izraženost nacionalnoga ponosa potvrdila je ranije nalaze: nacionalni ponos značajno je niži kod pripadnika mlađih naraštaja, onih višega stupnja naobrazbe te stanovnika gradskih i urbaniziranijih naselja.

Ivana Ferić, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar,
Marulićev trg 19/1, p.p. 277, 10001 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: Ivana.Feric@pilar.hr

UVOD

Nacionalni ponos mogli bismo definirati kao individualne osjećaje poštovanja i ponosa prema vlastitoj naciji. Takvi se osjećaji zasnivaju na brojnim čimbenicima koje možemo svrs-

tati u dvije osnovne skupine: kulturno-povijesne i ekonomsko-političke čimbenike. Kulturno-povijesni čimbenici nacionalnoga ponosa odnose se prije svega na povijest, kulturu i običaje nekoga naroda te različita umjetnička i znanstveno-tehnološka postignuća. Skupinu ekonomsko-političkih čimbenika čine politički sustav i institucije, ekonomija, društveno uređenje, sustav socijalne skrbi te međunarodni prestiž zemlje. Ovakva je višedimenzionalnost osjećaja nacionalnoga ponosa potvrđena i u dosadašnjim istraživanjima nacionalnoga ponosa (Hjerm, 1998.; Kelley i Evans, 1998.; Meyer i sur., 1997.). Istraživanja su također pokazala da je nacionalni ponos osjećaj što ga izražava apsolutna većina građana pojedinih zemalja (Rose, 1984.; Inglehart, 1990.; Haller, 1997.).

Godine 1995., u okviru međunarodnoga projekta International Social Survey Program, u 24 zemlje provedeno je istraživanje rezultati kojega su pokazali da se u prosjeku oko 75% ispitanika u svakoj od analizom obuhvaćenih zemalja slaže s tvrdnjom da bi radije bili državljani svoje zemlje nego ijedne druge na svijetu. Utvrđeno je također da su u svim zemljama najjači izvor ponosa postignuća u umjetnosti i književnosti, zatim znanstvena i tehnološka postignuća te postignuća u sportu. Na ovim dimenzijama u prosjeku oko 80% ispitanika u svakoj od zemalja izražava visok stupanj nacionalnoga ponosa, a varijacije u postotcima među zemljama relativno su male. Niži postotci iskazanoga nacionalnog ponosa, uz veći varijabilitet, uočavaju se na ekonomsko-političkim dimenzijama (Smith i Jarkko, 1998.; Evans i Kelley, 2002.). Sukladno tome, istraživanje koje je 1998. godine provedeno u Hrvatskoj (Ferić, 2000.) utvrdilo je da je i u Hrvatskoj nacionalni ponos široko rasprostranjen, a građani Hrvatske najviše su bili ponosni na svoja postignuća u sportu (90% ispitanika), na svoje oružane snage (82%) i svoju povijest (82%). Izvor ponosa hrvatskih građana bila su i postignuća u umjetnosti i književnosti (64%) te znanstvena i tehnološka postignuća (48%). Rezultati ovog istraživanja također su pokazali da je iskazani stupanj nacionalnoga ponosa značajno niži u pripadnika mlađih naraštaja, u ispitanika višega stupnja naobrazbe te da značajno opada s porastom razvijenosti (urbaniziranosti) naselja u kojem ispitanik živi.

Slične razlike u iskazanom nacionalnom ponosu, s obzirom na dob i obrazovanje ispitanika, utvrdili su i neki drugi istraživači (Dogan, 1998.; Evans i Kelley, 2002.).

Iako neki autori često govore o nacionalnom ponosu kao o trajnom općepozitivnom stavu prema vlastitoj državi i naciji (npr. Rose, 1984.; Smith, 1991.), rezultati dosadašnjih istraživanja nisu zapravo mogli potvrditi (ili opovrgnuti) takve tvrdnje. Naime, većina dosadašnjih istraživanja zasniva se na

jednokratnom mjerenju nacionalnoga ponosa – čime dobivamo samo podatak o tome kakav je iskazani nacionalni ponos građana neke zemlje u određenom trenutku, ali nam to ništa ne govori o tome kakav je on bio ranije niti hoće li (i na koji način) doći do promjene u intenzitetu toga osjećaja u nekom kasnijem vremenu. U nekoliko je zemalja, doduše, nacionalni ponos mjeren u više navrata, u intervalima koji variraju u rasponu od dvije do dvadeset i dvije godine (ovisno o zemlji), međutim u tim vremenskim točkama nisu upotrijebljene iste mjere nacionalnoga ponosa, pa stoga takvi podaci omogućuju tek grubu usporedbu na opisnoj razini, ali ne i precizniju analizu smjera kretanja iskazanoga nacionalnog ponosa (detaljnije vidjeti: Smith i Jarkko, 1998.).

Moglo bi se pretpostaviti da stupanj iskazanoga nacionalnog ponosa građana neke zemlje donekle varira u vremenu, ovisno – između ostalog – i o trenutačnom opažaju opće društvene situacije jer dio nacionalnoga ponosa proizlazi i iz ekonomsko-političkih značajki neke zemlje. Loši potezi vlade, povremene ili trajnije ekonomske poteškoće i društveni problemi ostavljaju snažan pečat na javnom mnijenju, no pitanje je koliko se snažno to (ne)zadovoljstvo javnosti općom društvenom situacijom može odraziti i na stupanj iskazanoga nacionalnog ponosa.

Nastojeći provjeriti do kakvih promjena s vremenom dolazi u stupnju iskazanoga nacionalnog ponosa i opće vezanosti za Hrvatsku, 2002. godine provedeno je ispitivanje nacionalnoga ponosa upotrebom istoga mjernog instrumenta kao i u ranije spomenutom istraživanju provedenom 1998. godine.

U sklopu obaju istraživanja ispitano je, između ostalog, i vrednovanje opće situacije u Hrvatskoj, opažaj glavnih problema i postignuća te zadovoljstvo ostvarenjem glavnih ciljeva zemlje. Usporedbom rezultata dobivenih 2002. godine s onima iz 1998. utvrđeno je da u hrvatskoj javnosti uvjerljivo prevladava mišljenje kako vladajuća koalicija uglavnom nije održala svoja izborna obećanja (ponajprije glede smanjenja nezaposlenosti i otvaranja novih radnih mjesta te povećanja mirovina i podizanja životnog standarda), gotovo dvije trećine građana ne vjeruje da Vlada može izvesti Hrvatsku iz gospodarske krize, a sadašnja se vlast u cjelini doživljava manje kompetentnom, odlučnom i djelotvornom, ali zato znatno demokracičnijom i etičnijom negoli ona iz 1998. godine. Sukladno zabilježenim prosudbama, Hrvatska je nakon posljednjih saborskih izbora relativno najviše napredovala u podizanju međunarodnog ugleda zemlje, a neki se pozitivni pomaci zapazaju i u afirmaciji političkih sloboda i ljudskih prava. S druge pak strane, prema dominantnom uvjerenju javnosti, životni se standard uočljivo pogoršao, a nazadak je donekle uočljiv

i u ostvarivanju načela društvene pravednosti, društvenoga morala te sigurnosti građana i imovine (Lamza Posavec i sur., 2003.).

A što se dogodilo s nacionalnim ponosom? Cilj je ovoga rada utvrditi eventualne promjene u iskazanom stupnju nacionalnoga ponosa i opće vezanosti za Hrvatsku usporedbom rezultata dobivenih istraživanjima iz 1998. i 2002. godine. S obzirom na zabilježene promjene u vrednovanju opće društvene situacije u odnosu na onu prije četiri godine, iskazano negativnije raspoloženje javnosti te porast društvenog pesimizma, pretpostavka je da je došlo i do određenoga slabljenja osjećaja nacionalnoga ponosa, naročito na onim dimenzijama koje se vezuju uz njegove ekonomsko-političke čimbenike.

METODA I INSTRUMENTI

Prvo je istraživanje provedeno u listopadu 1998., a drugo u studenom i prosincu 2002. godine usmenom anketom na reprezentativnom, probabilistički izabranom višestapno stratificiranom uzorku punoljetnoga stanovništva Hrvatske. Uzorkom je 1998. godine bilo obuhvaćeno ukupno 3474 ispitanika, a 2002. godine 3508 ispitanika. Teritorijalni se plan obaju uzoraka temelji na administrativnoj podjeli Republike Hrvatske na županije te podjeli na razmjerno homogene regije izdvojene faktorskom i klaster analizom relevantnih demografskih pokazatelja iz popisa stanovništva od 1971. do 1991., odnosno 2001. godine. Izbor jedinica (naselja) unutar županija proveden je metodom slučajnog izbora bez povrata, pri čemu je svaka jedinica imala vjerojatnost izbora proporcionalnu broju stanovnika s kojim sudjeluje u nadređenoj stratifikaciji uzorka. Adrese domaćinstava u kojima je provedeno anketiranje izabrane su sistematski s popisa adresa na pojedinoj lokaciji, a izbor ispitanika unutar domaćinstava proveden je metodom Trolldahla i Cartera (Lamza Posavec i sur., 1998., 2003.).

U oba je istraživanja kao mjera nacionalnoga ponosa upotrijebljen niz pitanja koja čine dvije ljestvice nacionalnoga ponosa, a rezultati kojih se mogu sažeti u obliku aditivnog indeksa, pri čemu viši rezultat odražava veći nacionalni ponos i obrnuto. Prva ljestvica (nazvana "Opći nacionalni ponos") sastoji se od 5 čestica povezanih s patriotizmom, nacionalnom superiornošću i odanošću naciji. Minimalan mogući rezultat na ljestvici jest 5 (kada je za svaku od tvrdnji dan odgovor "uopće se ne slažem"), a maksimalan 25 (za svaku tvrdnju dan je odgovor "u potpunosti se slažem"). Druga ljestvica ("Nacionalni ponos u specifičnim postignućima") ispituje koliko je ispitanik ponosan na vlastitu zemlju na 10 područja. Raspon mogućih rezultata kreće se od 10 (ni najmanje ponosan) do 50 (vrlo ponosan na svim područjima). Upotrijebljene ljestvice nacionalnoga ponosa dobivene su iz istraživanja nacionalno-

ga ponosa koje je 1995. proveo International Social Survey Program u 24 zemlje.

Pouzdanost upotrijebljenih ljestvica provjeravana je prilikom njihove prve primjene 1998. godine. Prema pouzdanosti, iskazanoj kao Cronbachov alfa-koeficijent unutarnje konzistencije, obje ljestvice imaju zadovoljavajuću pouzdanost. Kod ljestvice općega nacionalnog ponosa ona je nešto niža i iznosi 0,76, a kod ljestvice nacionalnoga ponosa u specifičnim postignućima ona iznosi 0,86.

OBRADBA REZULTATA

Odgovori na pojedinačne tvrdnje reskalirani su prije obradbe tako da su poredani po intenzitetu, od najmanjeg do najvećeg, a odgovorima "Ne znam, ne mogu ocijeniti" pridružene su srednje numeričke vrijednosti. S obzirom na to da su obje ljestvice koncipirane tako da viši rezultat odražava veći nacionalni ponos, pri računanju prosječnih skalnih vrijednosti negativna tvrdnja u prvoj ljestvici (koja glasi: "Danas postoje neke stvari zbog kojih se stidim Hrvatske") obrnuto je kodirana, tako da je oznaka "1" pridružena odgovoru "U potpunosti se slažem", a oznaka "5" odgovoru "Uopće se ne slažem".

Usporedba rezultata iz 1998. i 2002. godine obavljena je frekvencijsko-proporcijskom analizom, a razlika u stupnju nacionalnoga ponosa iskazana preko prosječnih skalnih vrijednosti testirana je t-testom za velike nezavisne uzorke.

Za procjenu međusobnog odnosa sociodemografskih varijabli i izraženoga nacionalnog ponosa izračunane su analize varijance po nezavisnim dimenzijama. Provjera osnovnih relacija obavljena je jednosmjernom analizom varijance, a kao nezavisne varijable uzete su: spol ispitanika, dob, školska sprema te tip naselja u kojem ispitanik živi.

Ispitanici su prema dobi podijeljeni u pet skupina: 18-29 godina, 30-39, 40-49, 50-59 te 60 godina i više. Školska sprema (naobrazba) ispitanika mjerena je na ljestvici od osam stupnjeva, koji su pri obradbi svedeni na tri stupnja: niža, srednja i viša/visoka školska sprema. Za određivanje tipa naselja upotrijebljena je Vreskova tipologija urbanizacije naselja (Vresk, 1982. – 1983.), prema kojoj se na osnovi četiriju relevantnih obilježja (veličina naselja, udio poljoprivrednog stanovništva, udio domaćinstva bez poljoprivrednoga gospodarstva te postotni udio radnika-mještana koji rade u istom mjestu) naselja razvrstavaju u četiri kategorije: gradska naselja, jače urbanizirana, slabije urbanizirana i ostala naselja.

REZULTATI I RASPRAVA

U tablicama 1a i 1b prikazani su stupnjevi slaganja s pojedinim tvrdnjama ljestvice općega nacionalnog ponosa, dobiveni u istraživanjima 1998. i 2002. godine.

● TABLICA 1A
 Koliko se slažete
 sa svakom od ovih
 tvrdnji: (listopad
 1998., N=3474)

	U potpunosti se slažem	Uglavnom se slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Uopće se ne slažem
Radije bih bio državljanin Hrvatske nego ijedne druge zemlje na svijetu.	53,7	23,5	13,1	4,9	4,2
Danas postoje neke stvari zbog kojih se stidim Hrvatske.	7,4	18,1	23,3	22,3	27,9
Svijet bi bio bolji kad bi ljudi iz drugih zemalja bili sličniji Hrvatima.	13,1	18,8	36,4	15,3	15,2
Općenito govoreći, Hrvatska je bolja zemlja od većine drugih zemalja.	18,3	23,6	30,2	15,6	11,3
Ljudi bi trebali podržavati svoju zemlju čak i kada griješi.	33,6	24,3	19,7	11,4	10,3

● TABLICA 1B
 Koliko se slažete
 sa svakom od ovih
 tvrdnji: (studeni/
 prosinac 2002.,
 N=3508)

	U potpunosti se slažem	Uglavnom se slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Uopće se ne slažem
Radije bih bio državljanin Hrvatske nego ijedne druge zemlje na svijetu.	47,4	25,5	16,0	6,7	4,1
Danas postoje neke stvari zbog kojih se stidim Hrvatske.	7,0	23,9	23,8	28,2	16,5
Svijet bi bio bolji kad bi ljudi iz drugih zemalja bili sličniji Hrvatima.	8,2	17,8	38,5	21,2	13,6
Općenito govoreći, Hrvatska je bolja zemlja od većine drugih zemalja.	13,0	25,5	32,6	17,2	11,2
Ljudi bi trebali podržavati svoju zemlju čak i kada griješi.	24,5	29,9	20,6	14,4	10,1

Dobiveni rezultati upućuju na to da je osjećaj opće veza-
 nosti za Hrvatsku iskazan 2002. godine nešto slabiji nego 1998.
 Postotak ispitanika koji se (u potpunosti ili uglavnom) slažu s
 pojedinom tvrdnjom niži je, i to na svakoj od predočenih tvr-
 dnji, no apsolutna većina ispitanika i dalje izražava snažno
 pozitivne nacionalne osjećaje: 73% ispitanika (u odnosu na 77%
 1998. godine) izjavljuje da bi radije bili državljani Hrvatske
 nego ijedne druge zemlje na svijetu, a 54% (1998. bilo je 58%)
 smatra ih da svoju zemlju treba podržavati čak i kada griješi.
 Snažno iskazan nacionalni ponos očitava se i u odgovorima
 dobivenima na tvrdnju "Danas postoje neke stvari zbog kojih
 se stidim Hrvatske" – gdje čak 50% ispitanika 1998., odnosno
 45% ispitanika 2002. godine, odgovara da nema stvari zbog
 kojih bi se stidjeli svoje zemlje.

Također, sukladno rezultatima iz 1998., na tvrdnje "Svijet
 bi bio bolji kad bi ljudi iz drugih zemalja bili sličniji Hrvatima"
 i "Općenito govoreći, Hrvatska je bolja zemlja od većine dru-
 gih zemalja", koje odražavaju jače nacionalističke osjećaje i
 pretpostavljaju superiornost jedne (u ovom slučaju hrvatske)
 nacije nad drugima, najveći postotak ispitanika zauzima neu-

● TABLICA 2A
Koliko ste ponosni na
Hrvatsku s obzirom na:
(listopad 1998.,
N=3474)

	Vrlo ponosan	Donekle ponosan	Ne osobito ponosan	Uopće nisam ponosan	Ne znam, ne mogu ocijeniti	Postotak ispitanika					
njezin način provođenja demokracije	13,1	28,6	28,9	19,2	9,6						
njezin politički utjecaj u svijetu	11,1	29,0	30,2	16,3	12,8						
njezina gospodarska postignuća	6,4	20,4	31,4	31,2	9,8						
njezin sustav socijalne skrbi	6,0	20,8	31,5	31,1	9,4						
njezina znanstvena i tehnološka postignuća	12,5	34,9	21,7	10,1	19,6						
njezina postignuća u sportu	64,2	23,8	3,1	1,1	7,1						
njezina postignuća u umjetnosti i književnosti	24,8	37,6	12,9	3,2	20,6						
njezine oružane snage	52,9	29,7	6,6	1,8	8,4						
njezinu povijest	52,3	28,9	7,1	1,8	9,0						
njezinu korektnost i jednakost u odnosu prema svim društvenim skupinama	16,0	25,7	23,6	17,7	15,6						

● TABLICA 2B
Koliko ste ponosni na
Hrvatsku s obzirom na:
(studeni/prosinac
2002., N=3508)

	Vrlo ponosan	Donekle ponosan	Ne osobito ponosan	Uopće nisam ponosan	Ne znam, ne mogu ocijeniti	Postotak ispitanika					
njezin način provođenja demokracije	8,2	38,9	29,9	12,5	10,2						
njezin politički utjecaj u svijetu	5,7	30,9	31,0	19,2	12,7						
njezina gospodarska postignuća	2,6	17,5	33,3	38,2	7,9						
njezin sustav socijalne skrbi	2,0	16,1	34,7	38,1	8,6						
njezina znanstvena i tehnološka postignuća	7,6	32,3	26,0	15,8	17,9						
njezina postignuća u sportu	51,1	33,0	4,9	1,7	8,8						
njezina postignuća u umjetnosti i književnosti	17,4	42,5	14,3	4,5	20,7						
njezine oružane snage	18,3	41,5	14,2	6,0	19,5						
njezinu povijest	34,2	40,5	9,8	2,8	12,3						
njezinu korektnost i jednakost u odnosu prema svim društvenim skupinama	8,0	29,7	26,9	15,8	18,1						

tralan stav ("Niti se slažem, niti ne slažem"), a tek se manji postotak ispitanika (8, odnosno 13%) u potpunosti slaže s tim tvrdnjama.

Lagano slabljenje osjećaja nacionalnoga ponosa odražavaju i rezultati postignuti na ljestvici nacionalnoga ponosa u specifičnim postignućima (tablice 2a i 2b).

I na ovoj se ljestvici, na gotovo svakoj od predočenih čestica, uočava pad postotka ispitanika koji izjavljuju da su (vrlo ili donekle) ponosni na društvena postignuća Hrvatske na različitim područjima. No iako je ukupno vrednovanje pojedinih postignuća u većini slučajeva sada nešto slabije nego prije, njihova je hijerarhija gotovo identična onoj dobivenoj 1998. godine. Glavni konstitutivni elementi našega nacionalnog ponosa i dalje su značajni uspjesi Hrvatske u sportu (na koje je vrlo ili donekle ponosno 84% ispitanika) i naša nacionalna povijest (75% ispitanika), a potom i oružane snage te umjetnička postignuća (gdje na oba područja 60% ispitanika izjavljuje da je vrlo ili donekle ponosno).

Navedena područja opisuju kulturno-povijesnu dimenziju nacionalnoga ponosa, kojoj pripadaju još znanstvena i tehnološka postignuća, na koja 1998. i 2002. godine nešto manji broj ispitanika iskazuje ponos (1998. godine postotak ispitanika koji izjavljuju da su ponosni na hrvatska znanstveno-tehnološka postignuća iznosio je 48%, dok 2002. to izjavljuju 40% ispitanika).

Vezano uz kulturno-povijesnu dimenziju nacionalnoga ponosa, zanimljivo je primijetiti da su postignuća hrvatskih oružanih snaga i dalje vrlo snažan izvor ponosa hrvatskih građana, iako je upravo na ovoj čestici zabilježen najveći pad postotka odgovora "vrlo ponosan" i "donekle ponosan" – s 83% na 60% (dakle, riječ je o padu od 23%, dok se na ostalim česticama zabilježeni pad kreće od 3 do 9%).

Ovaj se pad može objasniti činjenicom da je 1998. godine značenje oslobođenja i reintegracije okupiranih hrvatskih područja, a naročito vojno-redarstvenih akcija "Bljesak" i "Oluja" iz 1995. godine koje su bile vrlo pozitivno vrednovane u hrvatskoj javnosti, bio još vrlo snažan u percepciji građana Hrvatske (Lamza Posavec i sur., 1998.). Godine 2002. došlo je do njegova blijedenja, dijelom iz psiholoških razloga uvjetovanih samim protokom vremena, a dijelom i promjenom odnosa nove hrvatske vlasti spram Domovinskog rata i njegovih sudionika, kao i samoga Haškog suda. No bez obzira na navedene promjene, u opažaju glavnih dosadašnjih postignuća Hrvatske i dalje uvjerljivo dominira stvaranje samostalne i međunarodno priznate Hrvatske, a značajno se ističe i oslobođanje okupiranih hrvatskih područja (Lamza Posavec i sur., 2003.), što se očito odražava i u stupnju ponosa što ga građani Hrvatske iskazuju prema postignućima hrvatskih oružanih snaga.

Vrlo visoko izražen nacionalni ponos s obzirom na hrvatska postignuća u sportu – na koja je 1998. bilo ponosno 90%, a 2002. godine 84% ispitanika – a za koji se u ranijem istraživanju pretpostavilo da je rezultat djelovanja sustavne pogreške jer je terensko ispitivanje 1998. godine rađeno nekoliko mjeseci nakon svjetskoga nogometnog prvenstva na kojem je hrvatska reprezentacija bila osvojila (tada) senzacionalno treće mjesto (Ferić, 2000.) – možda bi se bolje mogao objasniti rezultatima do kojih su došli Evans i Kelley (2002.) analizom podataka prikupljenih u 24 zemlje. Naime, utvrdili su: prvo, da je sport najrašireniji izvor nacionalnoga ponosa koji se u gotovo svakoj od analizom obuhvaćenih zemalja javlja među tri najjača izvora ponosa; te drugo: da male države i mali narodi iskazuju vrlo visok stupanj ponosa spram vlastitih sportskih postignuća. Autori te nalaze objašnjavaju činjenicom da sportski događaji, osobito oni organizirani na međunarodnoj razini, privlače veliku i vrlo raznoliku publiku te su vrlo dobro

medijski praćeni, pa je stoga vrlo često šira javnost neke zemlje bolje upoznata s nacionalnim postignućima u sportu nego, na primjer, s postignućima u umjetnosti, znanosti ili tehnologiji. Zatim navode da je sam način organizacije, provođenja i prezentacije sportskih natjecanja danas toliko dinamičan da nužno pobuđuje grupnu (odnosno nacionalnu) koheziju, a sportskih disciplina ima toliko da svaka nacija može bar u nekoj od njih iskazivati uspjehe. I, konačno, na takvim su međunarodnim sportskim natjecanjima (svjetskim prvenstvima, olimpijskim igrama i slično) sve nacije u pravilu ravnopravno predstavljene i zastupljene, što zapravo pruža priliku malim nacijama da se istaknu i dobiju međunarodno priznanje koje na druge načine (često zbog svoje ekonomsko-političke inferiornosti) ne bi mogle dobiti (Evans i Kelley, 2002.).

Druga, ekonomsko-politička dimenzija nacionalnoga ponosa – sukladno rezultatima iz 1998. godine – nije u Hrvatskoj jače izražena i očito odražava i dalje aktualne gospodarske, socijalne i političke probleme. Naime, čak 72% ispitanika izjavljuje da nije ponosno na hrvatska gospodarska postignuća i sustav socijalne skrbi (taj je postotak 1998. godine iznosio 67%), a kao izvor ponosa ne zapažaju se ni politički utjecaj Hrvatske u svijetu ni njezina korektnost i jednakost prema svim društvenim skupinama (gdje postotak ispitanika koji izjavljuju da nisu ponosni na hrvatska postignuća na tim područjima iznosi 50, odnosno 43%). Iznimka je samo odnos građana spram demokratičnosti zemlje, koja je 2002. godine ocijenjena bolje nego 1998. godine (postotak ispitanika koji izjavljuju da su ponosni na način provođenja demokracije u Hrvatskoj porastao je sa 42% 1998. godine na 47% 2002.).

Ovakvi rezultati zapravo prate promjene u mišljenju hrvatske javnosti o glavnim problemima i postignućima države, opažaju općega društvenog stanja te zadovoljstvu realizacijom glavnih ciljeva zemlje do kojih je došlo 2002. godine prema onima 1998. godine. Naime, za razliku od općega nacionalnog ponosa koji je odraz isključivo *subjektivnog* doživljavanja građana i zasniva se na kognitivnom mehanizmu skupne pripadnosti i skupne pristranosti (Druckman, 1994.), kod nacionalnoga ponosa u specifičnim postignućima, osobito na ekonomsko-političkoj dimenziji, postoji niz *objektivnih* pokazatelja, stvarnih rezultata i postignuća, na osnovi kojih pojedinci zasnivaju svoje procjene uspoređujući svoja očekivanja s realnim stanjem (Smith i Jarkko, 1998.).

Građani Hrvatske većinom su očekivali da će se promjenom vlasti 2000. godine, situacija u svim aspektima poboljšati ili barem ostati ista, a pozitivna su se očekivanja razmjerno najviše odnosila na porast životnoga standarda (Lamza Posavec i sur., 2003.). Međutim, do takvih promjena nije došlo –

glavni percipirani problemi Hrvatske i dalje pripadaju dome- ni socijalne politike i glavnih egzistencijalnih pitanja građana. Riječ je ponajprije o nezaposlenosti, niskom životnom stan- dardu i lošem položaju umirovljenika, što već godinama uvjer- ljivo dominira u javnom opažaju ukupne društvene situacije, a razmjerno se značajno ističe općenito loša gospodarska si- tuacija te korupcija i nezakonito bogaćenje pojedinaca (Lam- za Posavec i sur., 2003.). Razočaranje građana (uzrokovano u prvom redu nerazmjerom njihovih očekivanja i realne situa- cije) odražava se tako i u slabljenju stupnja iskazanog osjeća- nja nacionalnoga ponosa u specifičnim postignućima, a po- tom i u slabljenju općega nacionalnog ponosa.

Jedini pozitivni pomak u stupnju iskazanoga nacional- nog ponosa uočava se u već spomenutom odnosu građana prema demokratičnosti zemlje, koji odražava percepciju sadašnje vlasti kao demokratičnije i etičnije nego što je to bila ona iz 1998. godine, te u određenim pozitivnim pomacima u afirmaciji političkih sloboda i ljudskih prava (Lamza Posavec i sur., 2003.).

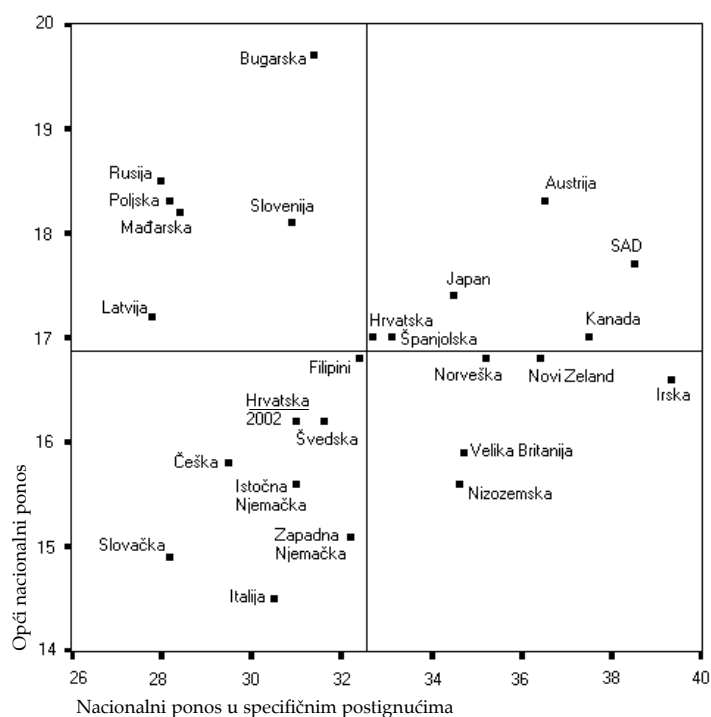
Dodatnu usporedbu iskazanoga stupnja nacionalnoga po- nosa 1998. i 2002. godine pružaju prosječne vrijednosti po- stignute na pojedinim ljestvicama nacionalnoga ponosa. Obje su ljestvice konstruirane tako da se njihovi rezultati mogu sa- žeti u obliku aditivnog indeksa, pri čemu viši rezultat odražava veći nacionalni ponos. Raspon mogućih rezultata za ljestvi- cu općega nacionalnog ponosa kreće se od 5 do 25, a za ljestvi- cu nacionalnoga ponosa u specifičnim postignućima od 10 do 50.

Sukladno usporedbama dobivenih rezultata prema pos- totcima odgovora danih na pojedinu tvrdnju, i kod prosječ- nih se skalnih vrijednosti u 2002. godini uočava pad nacional- noga ponosa u odnosu na 1998. godinu. Za opći nacionalni ponos prosječna je skalna vrijednost pala sa 17,0 na 16,3. Kod nacionalnoga ponosa u specifičnim postignućima prosječna skal- na vrijednost koja je ranije iznosila 32,7 sada (2002. godine) iznosi 30,6.

Prosječne skalne vrijednosti dobivene istraživanjem 1998. godine u Hrvatskoj bile su uspoređene s prosječnim vrijed- nostima dobivenima u 24 zemlje i Hrvatska je tada – na rang- listi zemalja poredanih po prosječnoj skalnoj vrijednosti – na obje ljestvice zauzimala otprilike središnje mjesto: 10. mjesto za opći nacionalni ponos te 11. za nacionalni ponos u speci- fičnim postignućima (Ferić, 2000.).

Kada bismo danas te rezultate iz 1998. zamijenili ovima iz 2002. i napravili istu usporedbu, Hrvatska bi na toj rang-listi zemalja sa svoga središnjeg (10. odnosno 11.) mjesta pala na dosta niže 16., odnosno 17. mjesto. Ovaj se pomak slikovito može očitati s grafičkoga prikaza (slika 1).

➔ SLIKA 1
Grafički prikaz položaja što ga pojedina zemlja zauzima s obzirom na rezultat postignut na skalama nacionalnoga ponosa

⊕ TABLICA 3
Prosječne skalne vrijednosti i standardne devijacije na ljestvicama nacionalnoga ponosa dobivene u istraživanjima 1998. (N=3474) i 2002. (N=3508) s rezultatima t-testova za velike nezavisne uzorke

Scatter-dijagram prikazuje položaj koji pojedina zemlja zauzima u (koordinatnom) prostoru, s obzirom na rezultat postignut na skali nacionalnoga ponosa u specifičnim postignućima (os x) te skali općega nacionalnog ponosa (os y). Linije koje presijecaju koordinatni prostor te ga na taj način dijele na četiri kvadranta označuju prosječnu vrijednost dobivenu na osnovi rezultata za 24 zemlje. Gornji desni kvadrant zauzimaju zemlje "visokoga nacionalnog ponosa" (visoki rezultat postignut na obje ljestvice): Austrija, SAD, Japan, Kanada, Španjolska te – 1998. godine – i Hrvatska. No s obzirom na rezultate postignute četiri godine kasnije, Hrvatska se prostorno "pomiče" u donji lijevi kvadrant, dijeleći ga s ostalim zemljama "nižega nacionalnog ponosa": Italijom, Češkom, Slovačkom, Istočnom i Zapadnom Njemačkom te Švedskom.

Razlike u dobivenim prosječnim skalnim vrijednostima 1998. i 2002. godine testirane su t-testom za velike nezavisne uzorke (tablica 3). Rezultat t-testa na obje skale pokazuje na statistički značajnu razliku u prosječnim vrijednostima ($t=6,97$; $p<0,01$ za opći nacionalni ponos, odnosno $t=11,87$; $p<0,01$ za nacionalni ponos u specifičnim postignućima).

	1998.		2002.		t-test	p
	M	st. dev.	M	st. dev.		
Opći nacionalni ponos	17,0	4,42	16,3	4,01	6,97	$p<0,01$
Nacionalni ponos u specifičnim postignućima	32,7	7,83	30,6	6,73	11,87	$p<0,01$

Međutim, tako utvrđenu značajnost razlika u prosječnim skalnim vrijednostima ipak valja uzeti s rezervom, prije svega stoga što se kod vrlo velikih uzoraka (a ovdje je riječ o uzorcima od približno 3500 ispitanika) i vrlo male razlike pokazuju statistički značajnima. Stoga bismo mogli zaključiti da je u godini 2002. u odnosu na 1998. došlo do slabljenja osjećaja nacionalnoga ponosa, što se očituje i u nižim prosječnim vrijednostima postignutima na pojedinoj ljestvici i u nižem postotku ispitanika koji iskazuju svoj nacionalni ponos na pojedinoj čestici tih ljestvica. No ne bi bilo ispravno tvrditi da su zabilježene razlike zaista i statistički značajne, odnosno da upućuju na realno značajnu promjenu u stupnju iskazanoga nacionalnog ponosa.

Rezultati ispitivanja nacionalnoga ponosa 2002. godine, osim izravne usporedbe s onima postignutim 1998. godine, pružaju ujedno priliku za dodatnu provjeru utjecaja sociodemografskih varijabli na izraženost nacionalnoga ponosa. Naime, 1998. godine utvrđeno je da je iskazani stupanj nacionalnoga ponosa značajno niži kod pripadnika mlađih naraštaja, onih višega stupnja izobrazbe te da je obrnuto proporcionalno povezan sa stupnjem urbaniziranosti naselja u kojem ispitanik živi, dok se utjecaj spola na izraženost nacionalnoga ponosa nije pokazao statistički značajnim (Ferić, 2000.).

Da bi se provjerio taj trend, jednosmjernom je analizom varijance testirana međuzavisnost svake od ljestvica nacionalnoga ponosa u odnosu na nezavisne varijable: spol ispitanika, dob, školsku spremu i tip naselja u kojem ispitanik živi. Rezultati analiza prikazani su u tablici 4. Sukladno rezultatima dobivenim u istraživanju 1998. godine, značajna razlika za obje ljestvice nacionalnoga ponosa potvrđena je kod skupina deriviranih na osnovi dobi ispitanika, školske spreme i tipa naselja, dok se razlika u postignutim rezultatima s obzirom na spol ispitanika nije pokazala statistički značajnom.

Na ljestvici općega nacionalnog ponosa i muškarci i žene postižu prosječnu vrijednost od 16,3, dok je kod nacionalnoga ponosa u specifičnim postignućima ta razlika zanemariva: 30,6 kod muškaraca u odnosu na 30,7 kod žena. No nacionalni ponos značajno je niži kod pripadnika mlađih naraštaja – prosječne skalne vrijednosti opadaju sa 17,2 kod najstarije dobnе skupine na 14,8 kod najmlađe skupine (za opći nacionalni ponos), odnosno sa 31,5 na 29,7 (za nacionalni ponos u specifičnim postignućima).

Iskazani stupanj nacionalnoga ponosa značajno se mijenja i s obzirom na stupanj naobrazbe: sa 17,6 kod niže obrazovanih pada na 15,5 kod visokoobrazovanih ispitanika (kod nacionalnoga ponosa u specifičnim postignućima taj je pad sa 31,6 na 30,2); te ovisno o tipu naselja u kojem ispitanik živi: s jačinom urbanizacije stupanj iskazanoga nacionalnog ponosa značajno opada sa 17,0 na 15,9 na jednoj, odnosno sa 31,6 na 30,2 na drugoj ljestvici nacionalnoga ponosa.

	Opći nacionalni ponos (min. 5 – maks. 25)		Nacionalni ponos u specifič. postignućima (min. 10 – maks. 50)	
	M	st. dev.	M	st. dev.
Spol				
muški	16,3	4,08	30,6	6,98
ženski	16,3	3,96	30,7	6,52
F-omjer i značajnost:	F= 0,004; p>0,1		F= 0,080; p>0,1	
Dob				
18-29 godina	14,8	4,01	29,7	6,01
30-39 godina	16,0	4,01	30,5	7,06
40-49 godina	16,1	3,91	30,5	6,97
50-59 godina	16,8	3,99	30,6	6,71
60 godina i više	17,2	3,78	31,5	6,79
F-omjer i značajnost:	F=41,834; p<0,01		F=6,832; p<0,01	
Školska sprema				
niža	17,6	3,60	31,6	6,39
srednja	16,0	4,02	30,4	6,78
viša/visoka	15,5	4,07	30,2	6,92
F-omjer i značajnost:	F=66,245; p<0,01		F=10,111; p<0,01	
Tip naselja				
gradska naselja	15,9	4,14	30,2	6,82
jače urbanizirana naselja	16,3	4,02	30,5	6,55
slabije urbanizirana naselja	16,7	3,76	31,2	6,79
ostala naselja	17,0	3,70	31,6	6,44
F-omjer i značajnost:	F=15,292; p<0,01		F=7,790; p<0,01	

TABLICA 4
Prosječne skalne vrijednosti i standardne devijacije po skupinama deriviranim na osnovi spola, dobi, školske spreme i tipa naselja te rezultati jednosmjernje analize varijance (studeni/prosinac 2002.)

Ovakve su razlike u iskazanom nacionalnom ponosu s obzirom na sociodemografske varijable utvrđene i u nekim drugim istraživanjima (npr. Dogan 1998.; Evans i Kelley, 2002.), a autori ih često pripisuju utjecaju općega trenda modernizacije i globalizacije – koji se snažnije očituju upravo kod mladih, obrazovanih i stanovnika urbanih naselja – te rezultiraju opadanjem tradicionalističkih, kolektivističkih pa i nacionalnih vrijednosti i osjećaja. No neke od analiza pokazale su da je učinak dobi na stupanj nacionalnoga ponosa statistički značajan čak i uz kontrolu učinka stupnja naobrazbe, stoga neki od autora (npr. Haller, 1997.; Smith i Jarkko, 1998.) nude i dodatno objašnjenje te govore o učinku "životnog ciklusa". Naime, autori smatraju da pozitivna životna iskustva povezana s odrastanjem i životom u nekoj državi djeluju na jačanje identifikacije s tom državom, pa i na iskazan viši stupanj nacionalnoga ponosa. Stariji ljudi, dakako, imaju više takvih iskustava nego mladi. Stoga oni postignuća svoje zemlje često doživljavaju i kao vlastita postignuća te iskazuju viši stupanj nacionalnoga ponosa nego pripadnici mladih naraštaja koji (još) nisu imali priliku aktivnije sudjelovati u životu, rastu i razvoju svoje zemlje.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Iskazani stupanj nacionalnoga ponosa građana Hrvatske u 2002. godini niži je od onoga zabilježenog 1998. godine, no apsolutna većina i dalje izražava snažno pozitivne nacionalne

osjećaje, pri čemu čak 78% ispitanika ističe da bi radije bili državljani Hrvatske nego ijedne druge zemlje na svijetu. Glavni konstitutivni elementi našega nacionalnog ponosa i dalje su značajni uspjesi Hrvatske u sportu (na koje je vrlo ili donekle ponosno 84% ispitanika) i naša nacionalna povijest (75% ispitanika), a potom i oružane snage te umjetnička postignuća (gdje na oba područja 60% ispitanika izjavljuje da je vrlo ili donekle ponosno).

Uočeno slabljenje stupnja nacionalnoga ponosa – u prvom redu na ekonomsko-političkoj dimenziji – prati već zabilježeni porast društvenoga pesimizma i nezadovoljstvo javnosti načinom rješavanja glavnih društvenih problema ove zemlje.

Naime, nacionalni ponos dijelom je odraz nacionalne povijesti, stoga stvaranje države i borba za vlastitu nacionalnu nezavisnost može dugotrajno pozitivno djelovati na nacionalni ponos. No nacionalni se ponos temelji i na ekonomsko-političkim značajkama zemlje, odnosno javnom opažaju opće društvene situacije u pojedinom trenutku, a loši se potezi vlade, trajnije ekonomske poteškoće i neriješeni društveni problemi očituju i u negativnijem raspoloženju javnosti i u slabljenju osjećaja nacionalnoga ponosa. I upravo to se, čini se, dogodilo u Hrvatskoj od 1998. do 2002. godine. No valja naglasiti da prikupljeni podaci, iako definitivno upućuju na slabljenje osjećaja nacionalnoga ponosa, ipak ne dopuštaju proglašavanje zabilježenih razlika statistički značajnima.

Tek bi daljnja istraživanja, koja bi u vremenskom slijedu (upotrebom istoga mjernog instrumenta) odmjeravala stupanj iskazanoga nacionalnog ponosa, usporedno sa sadašnjim opažajima opće društvene situacije, omogućila davanje preciznijeg odgovora na pitanje: što se, kako vrijeme prolazi, događa s nacionalnim ponosom?

Snažan nacionalni ponos dobra je i poželjna nacionalna značajka. Vlast svake zemlje trebala bi težiti tome da ga pobuđuje kod svojih građana. Hoće li nacionalni ponos hrvatskih građana i dalje slabjeti ili jačati, ovisit će u velikoj mjeri i o daljnjim postupcima i odlukama hrvatske vlasti. Jer samo zadovoljni građani mogu biti i ponosni građani, a trajno nezadovoljstvo svakodnevnim životom sasvim sigurno ne može učiniti građane ponosnima na zemlju u kojoj žive.

LITERATURA

Dogan, M. (1998), The Decline of Traditional Values in Western Europe: Religion, Nationalism, Authority, *International Journal of Comparative Sociology*, 39 (1): 77-90.

Druckman, D. (1994.), Nationalism, Patriotism, and Group Loyalty: A Social Psychological Perspective, *Mershon International Studies Review*, 38: 43-68.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 423-438

FERIĆ, I., BURUŠIĆ, J.:
STABILNOST...

Evans, M. D. R., Kelley, J. (2002.), National pride in the developed world: Survey data from 24 nations, *International Journal of Public Opinion Research*, 14 (3): 303-338.

Ferić, I. (2000.), Neke sociodemografske i kontekstualne odrednice nacionalnog ponosa, *Društvena istraživanja*, 48-49: 545-565.

Haller, M. (1997.), *National Identity and National Pride in Comparative Perspective*, Paper presented at the 3rd Conference of the European Sociological Association, 27-30 August 1997, University of Essex.

Hjerm, M. L. (1998.), National identities, national pride and xenophobia, *Acta Sociologica*, 41: 335-47.

Inglehart, R. (1990.), *Culture Shift in Advanced Industrial Society*, Princeton University Press.

Kelley, J., Evans, M. D. R. (1998.), Sources of national pride, *Australian Social Monitor*, 1: 23-30.

Lamza Posavec, V., Milas, G., Rihtar, S., Rimac, I., Ferić, I. (1998.), *Javno mnijenje Hrvatske / listopad 1998.*, Zagreb: Institut Pilar.

Lamza Posavec, V., Ferić, I., Rihtar, S. (2003.), *Javno mnijenje Hrvatske/studeni-prosinac 2002.*, *Glasačko raspoloženje javnosti, opažaj opće društvene situacije, stavovi prema hrvatskoj vlasti, strankama i političkim akterima*, Zagreb: Institut Pilar.

Meyer, J. W., Boli, J., Thomas, Ge. M., Ramirez, F. O. (1997.), World society and the nation-state, *American Journal of Sociology*, 103: 144-81.

Rose, R. (1984.), *National pride: Cross-national surveys*, Studies in Public Policy No. 136, Centre for the Study of Public Policy, University of Strathclyde, Glasgow.

Smith, A. D. (1991.), *National Identity*, London, Penguin Books.

Smith, T., Jarkko, L. (1998.), *National Pride: A Cross-national Analysis*, GSS Cross-national Report No. 19, National Opinion Research Center, University of Chicago.

Vresk, M. (1982. – 1983.), Neka obilježja urbanizacije SR Hrvatske 1981. godine, *Radovi GO*, br. 17-18, Zagreb.

Stability of National Pride: 1998 and 2002 Compared

Ivana FERIĆ, Josip BURUŠIĆ
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

In this paper the authors examine the changes in the expressed degree of national pride and national attachment by comparing the results of surveys conducted on the Croatian representative sample in 1998 and 2002. Both surveys also examined the respondents' evaluation of the general situation in Croatia, their perception of major problems and achievements and satisfaction with the realization of Croatia's major goals. The results indicate that with the increase of pessimism and more negative evaluation of the situation in Croatia in 2002 there is

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 423-438

FERIĆ, I., BURUŠIĆ, J.:
STABILNOST...

also a decline in the expressed degree of national pride. However, a majority of Croatian citizens still expresses strong and positive national sentiments that spring mostly from Croatia's significant achievements in sports, national history and armed forces, and achievements in art and literature. On the other hand, results of both surveys show that the economic and political achievements of Croatia do not elicit feelings of national pride, most probably due to lasting economic, social and political problems of the country. The examined differences in the expressed national pride with regard to sociodemographic characteristics confirm previous results: national pride is significantly lower in members of the younger generation, those who are better educated, and in urban residents.

Stabilität der Bekundung von Nationalstolz: Ein Vergleich zwischen 1998 und 2002

Ivana FERIĆ, Josip BURUŠIĆ
Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Mit einer 2002 durchgeführten Untersuchung sollte ermittelt werden, zu welchen Veränderungen es im einmal bezeugten Nationalstolz im Laufe der Zeit kommt. Es wurden dabei dieselben Ermittlungsmethoden angewandt wie im Jahre 1998, als die Frage des Nationalstolzes in Kroatien das erste Mal beleuchtet wurde. Im Rahmen beider Untersuchungen wurden die Teilnehmer außerdem befragt, wie sie die allgemeine Lage im Lande bewerteten, worin die Hauptprobleme lägen, was erreicht worden sei und inwiefern sie mit den verwirklichten Zielen des Landes zufrieden seien. Die Umfrage des Jahres 2002 ergab, dass die Öffentlichkeit negativer gestimmt ist als 1998, dass der in der Gesellschaft gegenwärtige Pessimismus angestiegen und der Nationalstolz zurückgegangen ist. Die meisten der befragten Bürger bringen jedoch immer noch starke nationale Gefühle zum Ausdruck, wobei die wichtigsten konstitutiven Elemente des Nationalstolzes auch weiterhin bedeutende Erfolge kroatischer Sportler, die kroatische Nationalgeschichte, die kroatischen Streitkräfte und Leistungen kroatischer Künstler sind. Die wirtschaftlich-politische Dimension des Nationalstolzes ist – laut Umfrage aus dem Jahre 1998 – in Kroatien nicht stärker ausgeprägt, was offensichtlich an den wirtschaftlichen, sozialen und politischen Schwierigkeiten liegt, von denen das Land nach wie vor betroffen ist. Fernerhin konnte die Prüfung der Frage, inwiefern soziodemografische Variablen die Intensität des Nationalstolzes beeinflussen, frühere Ergebnisse nur bestätigen: Das Gefühl des Nationalstolzes ist bei jüngeren Personen wesentlich schwächer, ebenso bei Personen mit höherem Bildungsgrad sowie in Städten bzw. Ortschaften mit stärkerer Urbanisierung.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 423-438

FERIĆ, I., BURUŠIĆ, J.:
STABILNOST...